

ЎЗБЕКИСТОН ИҚТИСОДИЁТИДА ХИЗМАТЛАР СОҲАСИНИНГ АҲАМИЯТИ ВА РИВОЖЛАНИШ БОСҚИЧЛАРИ

Акбаров Акмалхон

Тошкент давлат иқтисодиёт университети

ORCID: 0009-0004-2876-4333

a.akmalxon.a@gmail.com

Аннотация. Ушбу мақолада Ўзбекистон миллий иқтисодиётида хизматлар соҳасининг стратегик аҳамияти ва эволюцион ривожланиш траекторияси кўриб чиқилган. Хизмат кўрсатиш корхоналарининг ўзига хос хусусиятларини, жумладан, уларнинг мослашувчанлиги, паст капитал талаблари ва иш ўринлари яратиш ҳамда ижтимоий фаровонликдаги муҳим ролини белгилайди. Миқдорий маълумотларнинг кенг қамровли таҳлили соҳанинг Ўзбекистон ялпи ички маҳсулоти (ЯИМ)га қўшаётган ҳиссасининг ортиб бораётганлигини ва бандликдаги асосий ролини кўрсатган. Тадқиқот ривожланишининг учта алоҳида босқичини кўрсатиб берган. Таҳлил соҳанинг Ўзбекистонда барқарор иқтисодий ўсиш ҳамда турмуш даражасини яхшилаш учун асосий драйвер сифатидаги доимий салоҳиятини таъкидлайди.

Калит сўзлар: хизматлар соҳаси, иқтисодий ривожланиш, ЯИМ, хизматлар босқичлари, рақамли иқтисодиёт, бозор хизматлари.

ЗНАЧЕНИЕ И ЭТАПЫ РАЗВИТИЯ СФЕРЫ УСЛУГ В ЭКОНОМИКЕ УЗБЕКИСТАНА

Акбаров Акмалхон

Ташкентский государственный экономический университет

Аннотация. В данной статье рассматриваются стратегическое значение и эволюционная траектория развития сферы услуг в национальной экономике Узбекистана. В статье определяются специфические характеристики предприятий сферы услуг, включая их гибкость, низкие капитальные затраты и важную роль в создании рабочих мест и обеспечении социального обеспечения. Комплексный анализ количественных данных показывает растущий вклад сектора в валовой внутренний продукт (ВВП) Узбекистана и его ключевую роль в обеспечении занятости. В исследовании выделены три отдельных этапа развития. Анализ подчеркивает сохраняющийся потенциал сектора как ключевого фактора устойчивого экономического роста и повышения уровня жизни в Узбекистане.

Ключевые слова: сфера услуг, экономическое развитие, ВВП, этапы развития сферы услуг, цифровая экономика, рыночные услуги.

THE IMPORTANCE AND STAGES OF DEVELOPMENT OF THE SERVICE SECTOR IN THE ECONOMY OF UZBEKISTAN

Akbarov Akmalkhon

Tashkent State University of Economics

Abstract. *This article examines the strategic importance and evolutionary development trajectory of the service sector in the national economy of Uzbekistan. It identifies the specific characteristics of service enterprises, including their flexibility, low capital requirements, and important role in job creation and social welfare. A comprehensive analysis of quantitative data shows the sector's increasing contribution to the Gross Domestic Product (GDP) of Uzbekistan and its key role in employment. The study identified three distinct stages of development. The analysis highlights the sector's continued potential as a key driver for sustainable economic growth and improving living standards in Uzbekistan.*

Keywords: *service sector, economic development, GDP, service stages, digital economy, market services.*

Кириш.

Глобал иқтисодий манзара хизматларга йўналтирилган фаолиятга сезиларли силжиш билан чуқур ўзгаришларни бошдан кечирди. Бу ўтиш иқтисодий ривожланишнинг етук босқичини акс эттиради, бу ерда хизматлар юқори ривожланган давлатларда ЯИМ ва бандликнинг энг катта улушини ташкил этади. Бундай иқтисодиётларда хизматлар соҳаси кўпинча Ялпи Ички Маҳсулотнинг 70-80% дан ортиғини ташкил этиб, ўсишнинг асосий двигателлари сифатида бирламчи (қишлоқ хўжалиги) ва иккиламчи (ишлаб чиқариш) секторлардан узоқлашишни англатади.¹ Бу таркибий эволюция замонавий иқтисодий тизимларда хизматларнинг ажралмас табиатини таъкидлайди.

Хизматлар соҳаси барқарор иқтисодий ривожланишни таъминлаш, аҳоли турмуш даражасини ошириш ва кенг қўламли бандлик имкониятларини яратиш учун асосий ҳисобланади. У бошқа иқтисодий тармоқларнинг самарадорлиги ва қамровини осонлаштирадиган, шу билан бирга жамиятнинг турли эҳтиёжларини бевосита қондирадиган муҳим воситачи сифатида ҳаракат қилади. Хизматларнинг бошқа иқтисодий фаолиятлар билан ўзаро боғлиқлиги уни умумий миллий фаровонлик учун муҳим таркибий қисмга айлантиради.

Ўзбекистон, ўтиш иқтисодиёти сифатида, хизматлар соҳасининг стратегик аҳамиятини босқичма-босқич тан олди. Мамлакатнинг давом этаётган иқтисодий ислохотлари тобора ушбу соҳанинг ўсишини рағбатлантиришга, янада диверсификацияланган, барқарор ва замонавий иқтисодий тузилмага ўтишга қаратилган. Бу стратегик эътибор Ўзбекистон учун барқарор ривожланишга эришиш ва глобал иқтисодиётга чуқурроқ интеграциялашиш учун жуда муҳимдир.

Ушбу мақола Ўзбекистон миллий иқтисодиётида хизматлар соҳасининг аҳамияти ва ривожланиш босқичларини чуқур таҳлил қилишни мақсад қилган. У хизматларнинг концептуал асосларини ўрганади, уларнинг ўзига хос хусусиятларини белгилайди, иқтисодий ва ижтимоий аҳамиятини кўриб чиқади ва уларнинг ўсишининг тарихий босқичларини батафсил баён этади. Таҳлил мавжуд тадқиқот материалларидан олинган кенг қамровли миқдорий маълумотлар билан қўллаб-қувватланади ва шунингдек, яқинда юз берган глобал воқеалар ва сиёсий йўналишларнинг соҳа эволюциясига таъсирини ҳам кўриб чиқади.

Адабиётлар шарҳи.

Хизматлар соҳаси асосида хизмат бўлиб, ушбу фаолият турли жараёнларни амалга оширишда иштирок этади. Аввало, «хизмат» сўзи, асосан, қуйидаги икки хил луғавий маънога эга: - бошқа бировга фойда келтирувчи ҳаракат ва бирор кимга хўжалик қулайликларини тақдим этмоқ.

Классик иқтисодчи Адам Смит (1723-1790) хизмат шаклидаги ноз-неъматларнинг иқтисодий мазмунини батафсил очиб бериш ҳамда унинг мамлакат ижтимоий бойлигининг манбаи сифатида кўриш муаммосини бартараф этиш мақсадида ўзининг “Халқлар бойлигининг табиат ва сабаблари тадқиқоти” (1766) номли асарида “унумли меҳнат” ва “унумсиз меҳнат” тушунчалари хусусида фикр билдирган ҳолда Смит (1766) моддий ва номоддий ишлаб чиқаришни фарқлаб дастлабки хизмат тушунчаси пайдо бўлишига ўз хиссасини қўшган.

Смитнинг (1766) фикрларини бойитган ҳолда олим Мухаммедов (2018) ўзининг «Хизмат кўрсатиш соҳаси ва туризмни ривожлантиришнинг назарий асослари» деб номланган монографиясида “инсон истеъмоли учун зарур бўлган ҳар қандай ноз – неъмат (*яъни у моддий ёки номоддий бўлишидан қатъий назар*) ишлаб чиқаришга сарфланган меҳнат барибир жамият учун фойдали, самарали унумли деб қаралиши ва ижтимоий бойлик таркибига албатта киритилиши лозим” деб ҳисоблайди. Шу орқали олим ҳар қандай неъмат яратишга қаратилган меҳнат қатори хизмат кўрсатишда банд бўлганларнинг меҳнати ҳам қиймат ва истеъмол қийматини яратиши мумкинлигини илмий асослайди.

“Хизмат” атамаси олимлар томонидан иқтисодий адабиётларда турлича нуқтаи назардан қўлланилиб иқтисодий билим соҳасига боғлиқ ҳолда талқин қилинади. Ушбу атама доирасида кўплаб хорижлик ва маҳаллий олимларимиз назарий тадқиқотлар олиб боришган. Таниқли олимлардан бири Котлер (2000) бўлиб, у хизматга қуйидагича таъриф беради: «Хизмат – бу бир томон бошқасига таклиф қилиши мумкин бўлган ҳар қандай фаолиятдир».

Ўзбек олимларидан Тухлиев (2005): «Хизматлар — бу кўзга кўринмас товарнинг ўзига хос туридир» деган ва ушбу ёндашувда олим хизматни товар хусусиятини ифодалаган, яъни, хизматлар ишлаб чиқариш, моддий ишлаб чиқариш жараёнларидаги меҳнат муносабатларини ўзида акс эттиради, аммо ишлаб чиқариш жараёни натижаси номоддий шаклга эга бўлади деб таъкидлашга ҳаракат қилади.

Хизмат тушунчасига Очилов (2010) томонидан берилган таъриф бошқаларига нисбатан мазмун ва моҳият жиҳатидан такомиллик касб этган ва у қуйидаги шаклда берилган: «Хизмат дейилганда, инсоннинг, хўжалик юритувчи субъектларнинг, давлатнинг ва жамиятнинг маълум бир эҳтиёжини қондиришга йўналтирилган кишиларнинг наф келтирадиган хизмат жараёни билан боғлиқ онгли фаолияти тушунилади» деб таъриф берган.

Профессор Пардаевнинг (2015) фикрига кўра, «Хизмат кўрсатиш соҳаси дейилганда, ижтимоий ишлаб чиқаришнинг моддий-буюмлашган кўринишга эга бўлмаган истеъмол қийматларини яратишга йўналтирилган соҳалари тушунилади. У ўз ичига моддий хизматлар кўрсатиш (қурилиш, транспорт, алоқа, савдо, маиший хизмат ва бошқалар) ҳамда номоддий хизматлар кўрсатиш (ҳуқуқий маслаҳатлар бериш, ўқитиш, малака ошириш ва бошқалар)ни олади» дея таъриф бериб, инсон ижтимоий фаолияти ривожланишида унга кўмаклашадиган муҳим тармоқ ва соҳа сифатида айнан хизмат кўрсатиш соҳасини келтиради.

Мардонов (2020) иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори илмий даражасини олиш учун ёзган диссертациясида хизмат кўрсатиш соҳасининг моҳиятини очишда истеъмолчи нуқтаи-назаридан қараш муҳим эканлигини асослаган. Хусусан тадқиқотчининг фикрича: «Хизмат бу иқтисодий категория бўлиб, у истеъмолчи эҳтиёжини қондиришга (оғирини енгил, узоғини яқин, мушкулини осон қилишга) ва

уларнинг манфаатларини таъминлашга қаратилган меҳнат фаолиятининг кенг тарқалган туридир» деб таърифлаб истемолчи хизматнинг муҳим бўғини эканлигини асослаган.

Юқоридаги олимларнинг фикр-мулоҳазаларидан келиб чиқиб айтиш мумкинки давлат, жамият, корхона ва ташкилотлар ёки яқка истемолчи бўлишидан қатий назар ўз талаб ва эҳтиёжларини қондириш мақсадида турли кўринишдаги хизматларни истемол қилмоқда. Шу сабабли хизматларни истемол қилишга қаратилган уларнинг талаб ва эҳтиёжи хизмат кўрсатиш соҳасининг муносиб ривожланишида айнан хизмат кўрсатиш соҳасининг ўзи соҳа ва тармоқларнинг локомотиви эканлигининг яққол далилидир.

Тадқиқот методологияси.

Ўрганиш жараёнида таҳлил, статистик маълумотларни солиштириш ва таққослаш усулидан фойдаланилган. Шу билан бирга, илмий мушоҳада, қиёсий таҳлил усулларида фойдаланилган.

Таҳлил ва натижалар муҳокамаси.

Хизматлар соҳаси, айниқса замонавий, ривожланган иқтисодиётларда ЯИМ яратишнинг асосий двигатели ҳисобланади. Унинг кенгайиши мамлакатнинг иқтисодий қудрати ва умумий ривожланиши билан бевосита боғлиқ. Кўпгина ривожланган мамлакатларда хизматлар соҳасининг ЯИМдаги улуши кўпинча 70-80% дан ошади.

Ўзбекистонда хизматлар соҳасининг ЯИМга қўшган ҳиссаси мустақилликка эришгандан буён доимий ва ажойиб ўсиш тенденциясини намоён этди. 1991 йилдаги 1,3% дан, унинг улуши 2006 йилга келиб сезиларли даражада 39,5% гача кенгайди, бу ушбу даврда 38 баробар ўсишни англатади. Бу ўсиш траекторияси давом этиб, 2023 йилда 43,4% га етди. Ўзбекистонда кўрсатилган бозор хизматларининг умумий ҳажми ҳам жадал кенгайди, 2010 йилдаги 27,1 триллион сўмдан 2023 йилда 470,3 триллион сўмгача ошди, бу 17 баробар ўсишни ташкил этади.

Бу сезиларли ўсишга қарамай, шуни таъкидлаш муҳимки, Ўзбекистоннинг 2023 йилдаги 43,4% улуши ривожланган мамлакатлар учун хос бўлган 60-70% дан паст бўлиб қолмоқда.

1-жадвал

Ўзбекистон ЯИМда хизматлар соҳасининг улуши (1990-2023) [8]

Йиллар	ЯИМда хизматлар соҳасининг улуши (%)
1991	1.3
2000	35.2
2004	37.2
2005	38.4
2006	39.5
2023	43.4

Манба: миллий статистика қўмитаси маълумотлари.

Хизматлар соҳаси табиатан меҳнат талабчан бўлиб, миллий иқтисодиётда бандликнинг муҳим манбаи ҳисобланади. Унинг турли малака даражаларидаги хилма-хил иш ўринларини яратиш қобилияти ижтимоий барқарорликка сезиларли ҳисса қўшади ва ишсизликни камайтиради. Ўзбекистонда хизматлар соҳаси миллий меҳнат бозорида асосий роль ўйнайди, ҳозирда умумий банд аҳолининг 55% дан ортиғи ушбу соҳада ишлайди. Бу юқори улуш унинг меҳнатни ўзлаштириш ва мамлакат бўйлаб турмуш шароитини таъминлашдаги аҳамиятини таъкидлайди.

Тўғридан-тўғри бандликдан ташқари, хизматлар соҳасининг ижтимоий аҳамияти унинг одамлар ҳаётини яхшилаш ва уларнинг қулайлигини оширишга бевосита таъсиридадир. Масалан, соғлиқни сақлаш хизматлари, таълим имкониятлари ва турли маиший қулайликларнинг кенгайиши фуқароларнинг турмуш даражаси ва қулайлигини бевосита оширади.

Хизматларнинг маҳсулот етказиб беришни осонлаштиришдаги роли иқтисодиёт бўйлаб сезиларли мультипликатив эффектни англатади. Масалан, замонавий логистика инфратузилмасини ёки рақамли савдо платформаларини ривожлантириш, умумий таъминот занжири самарадорлигини ошириш ва ишлаб чиқарувчилар учун бозорга киришни кенгайтириш орқали бутун иқтисодиёт бўйлаб кенг, билвосита ижобий таъсир кўрсатади.

Бундан ташқари, хизматлар соҳасининг паст капитал талаблари ва юқори ликвидлиги (пул айланмасининг тезлиги билан тавсифланади) уни капитал талаб қилувчи ишлаб чиқариш ёки қишлоқ хўжалиги корхоналарига нисбатан камроқ молиявий хавfli қилади. Масалан, сартарошхона кўрсатилган хизматлар учун дарҳол тўлов олади, бу эса тез молиявий айланмани таъминлайди, ишлаб чиқариш жараёнларидан фарқли ўлароқ, бу ерда даромад олингунга қадар ишлаб чиқариш, сақлаш ва сотишнинг узокроқ цикллар мавжуд.

Ўзбекистонда хизматлар соҳасининг ривожланишини учта алоҳида босқичга бўлиш мумкин, уларнинг ҳар бири ўзига хос сиёсий асослар, стратегик устуворликлар ва сезиларли ўсиш траекториялари билан тавсифланади.

Биринчи босқич (1991-2006) Ўзбекистоннинг Биринчи Президенти И. Каримов (2006) томонидан ифодаланган стратегик қарашлар асосида шаклланди. Унинг ижтимоий-иқтисодий ривожланишга эътибори хизматлар соҳасини аҳоли бандлигини ошириш ва турмуш даражасини яхшилаш учун асосий йўналиш сифатида доимий равишда устувор деб билди. Мустақилликнинг дастлабки йилларида барча иқтисодий тармоқларда кенг қамровли таркибий ўзгаришлар амалга оширилди, бу эса турли хизмат турларини ислоҳ қилиш ва ривожлантириш ҳамда янги хизмат шаклларининг пайдо бўлиши учун замин яратди. Бу давр бозор иқтисодиётига қараб атайлаб силжишнинг бошланишини белгилади, бу ерда хизматлар аҳамият касб эта бошлади.

Миқдорий жиҳатдан, бу босқичда соҳа ажойиб ўсишни бошдан кечирди. Унинг миллий ЯИМдаги улуши 1991 йилдаги 1,3% дан 2006 йилга келиб сезиларли даражада 39,5% гача ошди, бу 38 баробар ўсишни англатади. Бу сезиларли ўсиш, тараққиётдан далолат берса-да, шунингдек, иқтисодий трансформацияга тез, бузувчи либерализация ўрнига назоратли, босқичма-босқич ёндашувни акс эттиради. Бундай босқичма-босқичлик, эҳтимол, кескинроқ ислоҳот моделларига нисбатан таркибий ўзгаришлар суръатига таъсир қилган бўлса-да, ўтишнинг муҳим даврида барқарорликни сақлашга ҳисса қўшган.

Иккинчи босқич (2006-2016) Президент фармонлари ва Вазирлар Маҳкамаси қарорлари асосида хизматлар соҳасини ривожлантиришга янада расмийлаштирилган ва мақсадли ёндашув билан тавсифланди. Бу давр учун муҳим ҳужжат Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2006 йил 17 апрелдаги ПҚ-325-сонли "Ўзбекистон Республикасида 2006-2010 йилларда хизмат кўрсатиш ва сервис соҳасини

ривожлантиришни жадаллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида"ги қарори бўлди (Қарор, 2006).

Ўзбекистон Республикаси Биринчи Президентининг 2013 йил 17 апрелдаги ПҚ-1957-сонли қарор қишлоқ жойларда жадал ривожланишни мақсад қилган бўлиб, бу минтақаларда умумий хизматларнинг ўсиш истиқболларини белгилади (Қарор, 2013).

Бу босқичнинг аниқ сиёсий мақсадлари, масалан, бандликни ошириш, янги хизмат турларига диверсификация қилиш ва қишлоқ жойларда ривожланишни жадаллаштириш, шунчаки ўсишдан ташқари иқтисодий ривожланишни чуқур тушунишни кўрсатади. Бу нафақат соҳани кенгайтириш, балки унинг тузилмасини модернизация қилиш ва янада тенг ҳудудий ривожланишни таъминлаш, номутаносибликларни бартараф этиш ва шаҳар марказларидан ташқарида турмуш даражасини яхшилашга қаратилган атайлаб қилинган саъй-ҳаракат бўлди, бу инклюзив иқтисодий ўсишнинг муҳим жиҳатидир. Бу чора-тадбирларнинг изчил амалга оширилиши ва имтиёзларнинг тақдим этилиши бу даврда соҳанинг жадал ривожланишини таъминлади.

Учинчи босқич (2016 йилдан кейин) 2016 йилдан кейин бошланган босқич хизматлар соҳасини барқарор ўсиши ва модернизация қилиш ҳамда рақамли трансформацияга кучли стратегик эътибор қаратилган даврни белгилайди. Бу соҳанинг ЯИМдаги улушининг доимий ўсиши, 2023 йилда 43,4% га етиши билан тасдиқланади.

Бу давр соҳани янада жадаллаштириш ва модернизация қилишга қаратилган бир қатор муҳим сиёсий ҳужжатлар билан тавсифланади:

- Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг 2016 йил 26 февралдаги 55-сонли "2016-2020 йилларда хизматлар соҳасини ривожлантириш Дастури тўғрисида"ги қарори (2016).

- Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 11 майдаги ПҚ-5113-сонли "Хизматлар соҳасини жадал ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида"ги қарори (2021).

- Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 27 январдаги ПҚ-104-сонли "Хизматлар соҳасини ривожлантиришга оид қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида"ги қарори (2022).

Ўзбекистон иқтисодиётида хизматлар соҳаси йил сайин кенгайиб, иқтисодий ривожланишнинг муҳим омилига айланиб бормоқда. Республикада 2023 йилда кўрсатилган бозор хизматлари ҳажми 470,3 трлн. сўмдан кўпроқга тенг бўлди ва ўтган йилга нисбатан ўсиш суръати 31,4%ни (2010 йилдан 2023 йилга қадар хизматлар соҳасининг ўсиши жуда жадал бўлганини кўриш мумкин. Агар 2010 йилда хизматлар соҳасининг умумий ҳажми 27,1 трлн сўмни ташкил этган бўлса, 2023 йилга келиб бу рақам 470,3 трлн сўмга етган, яъни 17 баробарга ошган) ташкил этди (2-жадвал).

2-жадвал

Ўзбекистонда 2010-2023 йилларда хизмат турлари бўйича ўсиш суръати, трлн. сўм

Хизматлар тури	Йиллар				
	2010	2016	2020	2022	2023
Хизматлар - жами	27,1	97,1	218,9	357,6	470,3
ш.ж.: асосий турлари					
Алоқа ва ахборотлаштириш	2,1	6,3	12,9	22,92	32,23
Молиявий хизматлари	2,6	9,9	45,8	80,43	106,36
Транспорт хизматлари	10,5	30,6	53,8	81,01	108,48
Яшаш ва овқатланиш бўйича хизматлар	0,3	3	5,9	11,32	18,33
Савдо хизматлари	6,6	27,4	56,5	88,85	110,66
Кўчмас мулк билан боғлиқ хизматлар	0,8	3,4	6,1	9,67	12,06

Таълим соҳасидаги хизматлар	0,8	3,3	9,1	15,40	20,42
Соғлиқни сақлаш соҳасидаги хизматлар	0,3	1,4	3,2	6,38	8,44
Ижара ва прокат хизматлари	0,5	2,3	4,2	6,44	7,54
Компьютер ва маиший товарларни таъмирлашга оид	0,6	2,2	3,4	5,84	7,02
Шахсий хизматлар	0,8	2,9	5	8,71	10,92
Архитектура, инженерлик изланишлари, техник тадқиқотлар ва таҳлил бўйича хизматлар	0,3	1,1	4,9	7,34	7,96
Бошқа хизматлар	0,9	3,2	8,1	13,24	19,87

Манба: миллий статистика қўмитаси маълумотлари.

Жадвал маълумотларидан кўришимиз мумкинки хизматлар таркибида жадал ривожланиб, иқтисодиётда катта улушга эга бўлган хизмат турлари қуйидагилар:

- Молиявий хизматлар 2023 йилда ўтган йилга нисбатан ўсиш: 20,6 %, 2010 йилга нисбатан эса 40,9 баробар ошган.

- Яшаш ва овқатланиш хизматлари 2023 йилда ўтган йилга нисбатан ўсиш 12,6 %, 2010 йилга нисбатан эса 20,5 баробар ошган.

- Алоқа ва ахборотлаштириш хизматлари бўйича 2023 йилда 2022 йилга нисбатан ўсиш 24,6 , 2010 йилга нисбатан эса 15,4 баробар ошган.

- Кўчмас мулк билан боғлиқ хизматлар 2023 йилда ўтган йилга нисбатан ўсиш 13,3 %, 2010 йилга нисбатан эса 14,1 баробар ошган.

- Таълим хизматлари бўйича 2023 йилда ўсиш 22,8 %, 2010 йилга нисбатан эса 13,5 баробарни ташкил қилганлигини кўришимиз мумкин.

Шу ўринда, ўсиш суръатларини кузатадиган бўлсак, 2020 йилга қадар, ўсишни катта кўрсаткичларни қайд этган. Бироқ, 2020 йилда хизматлар ҳажмининг ўсиш суръати 103,0 % бўлиб, буни Ковид-19 пандемияси натижасида юзага келган форс-мажор ҳолати билан изоҳлаш мумкин.

Таҳлил натижалари шуни кўрсатадики, молиявий хизматлар, яшаш ва овқатланиш, ахборот технологиялари, кўчмас мулк ва таълим соҳалари 2023 йилга келиб тез ривожланган турлардан ҳисобланади. Ушбу соҳалардаги юқори ўсиш суръатлари инвестиция муҳитининг яхшиланиши, рақамли технологияларнинг жорий этилиши ва ички бозор талабининг ортиши билан изоҳлашимиз мумкин.

Ўзбекистонда хизматлар соҳасининг таҳлили миллий иқтисодиётнинг динамик ва стратегик жиҳатдан муҳим таркибий қисмини, чуқур таркибий ўзгаришларни бошдан кечираётганини кўрсатади. Адам Смитнинг хизматларни "унумсиз меҳнат" деб дастлабки таснифлашидан тортиб, уларнинг қиймат яратиш қобилиятини тан олувчи замонавий иқтисодий фикргача бўлган концептуал эволюция жуда муҳим бўлди.

Хизматларнинг ўзига хос хусусиятлари, айниқса уларнинг номоддийлиги, иқтисодий ўлчовда ўзига хос муаммоларни келтириб чиқаради. Номоддий хизматларда моддий ишлаб чиқаришга нисбатан моддий харажатларнинг сезиларли даражада пастлиги анъанавий ЯИМ ҳисоблаш усуллари бу соҳанинг, айниқса интеллектуал ёки шахсий хизматлар каби соҳаларнинг ҳақиқий иқтисодий таъсирини тўлиқ акс эттира олмаслигини англатади. Бу соҳанинг миллий иқтисодиётга қўшган кенг қамровли ҳиссасини аниқ баҳолаш учун янада мураккаб статистик методологияларга эҳтиёж борлигини англатади.

Хизматлар соҳасининг паст капитал талаблари, юқори ликвидлиги ва ажойиб мослашувчанлиги уни тадбиркорлик ва кичик ва ўрта бизнеснинг ўсиши учун ғоят қулай заминга айлантиради. Киришнинг осонлиги ва бозор ўзгаришларига тез жавоб бериш қобилияти иш ўринлари яратиш ва умумий иқтисодий барқарорликка сезиларли ҳисса қўшади. Соҳанинг кенг қўламли малакаларга эга бўлган меҳнатни, асосий маиший хизматлардан тортиб, юқори ихтисослашган АКТ ролларигача, ўзлаштириш қобилияти

инклюзив ўсиш учун асосий ҳисобланади, аҳолининг кенгроқ қисмига имкониятлар яратади. Бу шунингдек, инсон капиталини ривожлантириш сиёсатларининг муҳимлигини, соҳанинг кенгайишини таълим ва касбий тайёргарликка инвестициялар билан боғлашини таъкидлайди.

Бундан ташқари, хизматлар соҳасининг воситачилик роли, товарлар ва маълумотларнинг самарали оқимини осонлаштириш орқали, бутун иқтисодиёт бўйлаб сезиларли мультипликатив эффект яратади. Транспорт, логистика ва савдо самарадорлигини ошириш орқали хизматлар ишлаб чиқариш ва қишлоқ хўжалиги тармоқлари учун харажатларни камайтиради ва рақобатбардошликни оширади.

Сиёсатга асосланган диверсификация ва ҳудудий ривожланиш саъй-ҳаракатлари, айниқса иккинчи босқичда, шунчаки миқдорий кенгайишдан ташқари иқтисодий ўсишни чуқур тушунишни кўрсатади. Янги, истиқболли хизмат турларини (масалан, юридик, консалтинг, молия) ривожлантиришга ва қишлоқ жойларда хизматларни жадаллаштиришга эътибор соҳа тузилмасини модернизация қилиш ва янада тенг ҳудудий ривожланишни таъминлаш, шу билан мамлакат бўйлаб номутаносибликларни бартараф этиш ва турмуш даражасини яхшилашга бўлган мажбуриятни намоиш этади.

Ривожланишнинг энг сўнгги босқичи рақамли трансформацияни фаол қабул қилиш билан ажралиб туради. Рақамли хизматларни кучайтириш, рақамли иқтисодиётни ривожлантириш ва АКТ инфратузилмасини модернизация қилишга аниқ сиёсий эътибор Ўзбекистонни иқтисодий ўсиш ва самарадорликни ошириш учун технологиялардан фойдаланишга тайёрлайди.

Хулоса ва таклифлар.

Ўзбекистонда хизматлар соҳаси миллий иқтисодиётнинг асосий таянчи сифатида ўзининг чуқур ва ўсиб бораётган аҳамиятини намоён этди, ҳам иқтисодий барқарорликка, ҳам ижтимоий фаровонликка сезиларли ҳисса қўшди. Унинг дастлабки таркибий қисмдан ЯИМ ва бандликнинг асосий драйверига айланиши янада диверсификацияланган ва замонавий иқтисодий моделга муваффақиятли, гарчи босқичма-босқа бўлса-да, таркибий ўзгаришни акс эттиради.

Ривожланишнинг учта алоҳида босқичи — асосий ўсиш ва дастлабки ислохотлардан (2006 йилгача), мақсадли сиёсатлар (2006-2016) асосида жадал ривожланиш ва диверсификация орқали, рақамли трансформация ва стратегик келажак йўналишларининг ҳозирги давригача (2016 йилдан кейин) — Ўзбекистон ҳукуматининг ушбу соҳани ривожлантиришга доимий мажбуриятини кўрсатади. Асосий ютуқлар қаторига хизматлар соҳасининг ЯИМдаги улушининг сезиларли ўсиши (1990 йилдаги 1,3% дан 2023 йилда 43,4% гача) ва умумий фаол аҳолининг 55% дан ортиғини иш билан таъминлашдаги роли киради. Соҳанинг ўзига хос хусусиятлари, масалан, унинг мослашувчанлиги, паст капитал талаблари ва юқори ликвидлиги уни тадбиркорлик учун қулай замин ва иш ўринлари яратишнинг муҳим манбаига айлантирди, бу инклюзив ўсиш ва ижтимоий барқарорликка ҳисса қўшди.

Келажакка назар ташлайдиган бўлсак, рақамли хизматларга стратегик силжиш ва "Янги Ўзбекистон тараққиёт стратегияси"да белгиланган улкан мақсадлар, жумладан, хизматлар ҳажмини уч баробар ошириш ва яширин иқтисодиётни сезиларли даражада қисқартириш, фаол ва келажакка йўналтирилган ёндашувни таъкидлайди. Хизматлар соҳасининг доимий муваффақияти барқарор сиёсий қўллаб-қувватлашга, шу жумладан мақсадли солиқ имтиёзлари, доимий инсон капиталини ривожлантириш ва рақамли инфратузилмага доимий инвестицияларга боғлиқ бўлади. Бу соҳаларга устувор аҳамият бериш орқали Ўзбекистон соҳанинг улкан салоҳиятини янада очиши, барқарор иқтисодий ўсишни таъминлаши ва фуқароларининг ҳаёт сифатини сезиларли даражада ошириши мумкин.

Адабиётлар / Литература / Reference:

Smith, A. (1766). *An Inquiry into the Nature and Causes of the Wealth of Nations*.

Комлер, П. (2000). *Маркетинг Менеджмент*. 10th ed. Prentice Hall.

Қарор (2006) Ўзбекистон Республикаси Президентининг «2006-2010 йилларда хизмат кўрсатиш ва сервис соҳасини ривожлатиришни жадаллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида» 2006 йил 17 апрелдаги ПҚ-325-сонли Қарори.

Қарор (2013) Ўзбекистон Республикаси Президентининг «2013 — 2016 йилларда Ўзбекистон Республикасининг қишлоқ жойларида хизмат кўрсатиш ва сервис соҳасини янада жадал ривожлантириш юзасидан қўшимча чора тадбирлари тўғрисида»ги 2013 йил 17 апрель, ПҚ-1957-сон қарори.

Қарор (2016) Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг «2016-2020 йилларда хизматлар соҳасини ривожлантириш Дастури тўғрисида» 2016 йил 26 февралдаги 55-сонли қарори.

Қарор (2021) Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Хизматлар соҳасини жадал ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида» 2021 йил 11 майдаги ПҚ-5113-сон қарори.

Қарор (2022) Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Хизматлар соҳасини ривожлантиришга оид қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида» 2022 йил 27 январдаги ПҚ-104-сон қарори.

Мардонов, Б.Б. (2020). *Хизмат кўрсатиш соҳасини ривожлантиришнинг назарий-методологик асослари*. (PhD) диссертацияси.

Мухаммедов, М.М. (2018). *Хизмат кўрсатиш соҳаси ва туризмни ривожлантиришнинг назарий асослари*. Монография.

Очилов, И. (2010). *Хизматлар соҳаси иқтисодиёти*. Ўқув қўлланма.

Пардаев, М.Қ. (2015). *Хизмат кўрсатиш соҳаси ривожланиши ва самарадорлигини ошириш йўллари*. Монография

Тухлиев, И.С. (2005). *Хизматлар иқтисодиёти*. Дарслик.